

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ШТРАФУ ПІД ЧАС ПОМ'ЯКШЕННЯ ПОКАРАННЯ

FEATURES OF THE APPOINTMENT A FINE
IN CONNECTION WITH MITIGATION OF PUNISHMENT

Свдодкімова О.В.,

к.ю.н., доцент кафедри кримінального права № 1

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті розглядаються питання призначення основного покарання у виді штрафу при застосуванні менш суворого покарання, ніж передбачено законом за вчинений злочин. Висвітлюється проблема визначення розмірів штрафу у випадках призначення його при переході до більш м'якого покарання та при зменшенні його розміру, порівняно з передбаченим у санкції за вчинений злочин.

Ключові слова: штраф, розмір, основне покарання, призначення покарання, більш м'яке покарання, категорія тяжкості злочину.

В статье рассматриваются вопросы назначения основного наказания в виде штрафа при применении менее строгого наказания, чем предусмотрено законом за совершенное преступление. Освещается проблема определения размеров штрафа в случаях назначения его при переходе к более мягкому наказанию и при уменьшении его размера, по сравнению с предусмотренным в санкции за совершенное преступление.

Ключевые слова: штраф, размер, основное наказание, назначение наказания, более мягкое наказание, категория тяжести преступления.

The article deals questions of the appointment a penalty in the application of less severe punishment than that provided by law for the offense. Considered the determination of the amount of penalty in case of his appointment in the transition to a more lenient punishment, and with a decrease in its size compared to the stated in the sanction for committing a crime. It is noted that the fine as the main penalty may be applied in cases where it is stipulated in the relevant article of the Criminal Code of Ukraine or, exceptionally, if it appointed as softer punishment than that provided by law for the crime. If the penalty is contained in the relevant article for the crime (as the main or additional punishment), the law clearly defines the procedure for his appointment. In this case, the specific amount of the penalty is assigned: 1) depending on the severity of the crime; 2) considering the property position of subject; 3) to the extent specified in part 2 and 3 art. 53 of the Criminal Code of Ukraine. However, the law does not directly regulate the procedure for determining the maximum size of penalty in his appointment during the transition to a more lenient punishment. Substantiated that in these cases the basic punishment in the form a fine shall be elected in accordance with Art. 53 of the Criminal Code of Ukraine and subject to maximum size of penalty established in Art. 12 of the Criminal Code of Ukraine for each category of severity of the crime. Noted that if mitigation is subject to punishment provided for a crime which is punishable by a fine of more than 3,000 non-taxable minimum incomes of citizens, on the grounds provided out in Part. 1, Art. 69 of the Criminal Code of Ukraine, the court must proceed from minimum size a fine, which is provided in the sanctions and not be guided by a size of damage or illegal income.

Key words: fine, size, primary punishment, imposition of punishment, milder punishment, gravity of a crime.

Покарання є одним із найпоширеніших заходів у системі реагування з боку держави на факт вчинення злочину. Будь-який вид покарання, навіть найменш суворе, завжди пов'язаний із суттєвим обмеженням прав і свобод засудженого. Саме тому розробка та застосування дієвого механізму індивідуалізації покарання залежно від тяжкості вчиненого злочину залишається центральним питанням теорії та судової практики. На жаль, зміст окремих статей Кримінального кодексу України (далі – КК України) внаслідок недосконалості законодавчої техніки, порушення принципу системності викладу правових приписів на практиці призводять до неоднозначного тлумачення правил призначення покарання та неоднакового їх застосування.

Питанням призначення покарання присвячені роботи багатьох вчених: П. П. Андрушка, В. В. Антипова, В. І. Антипова, В. М. Василяша, О. П. Горох, О. О. Дудорова, А. А. Музики, О. О. Книженко, В. О. Навроцького, Ю. А. Пономаренка, В. О. Попраса, В. І. Тютюгіна, М. І. Хавронюка та ін. Проте, незважаючи на чисельні наукові дослідження, окремі аспекти проблематики призначення покарання потребують подальшого наукового аналізу та розробки рекомендацій для правозастосовної практики.

Метою статті є дослідження порядку призначення штрафу при застосуванні більш м'якого покарання, ніж передбачено за вчинений злочин.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 53 КК України штраф – це грошове стягнення, що накладається судом у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині КК України, з урахуванням положень ч. 2 ст. 53 КК України. Штраф відноситься до т. зв. «змішаних» видів покарання, оскільки може бути призначений як основне, так і додаткове пока-

рання (ч. 3 ст. 52 КК України). Системний аналіз кримінально-правових положень свідчить, що штраф як основне покарання може бути застосований у випадках його безпосереднього закріплення у санкції статті Особливої частини КК України за вчинений злочин (ч. 3 ст. 52 КК України) або, як виняток, у разі призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ч. 1 ст. 69 КК України). Штраф як додаткове покарання застосовується лише тоді, коли його спеціально передбачено в санкції статті Особливої частини КК України (ч. 3 ст. 53 КК України). Якщо штраф міститься у санкції статті за вчинений злочин (як основне чи додаткове покарання), закон чітко визначає порядок його обрання. У цьому разі конкретний розмір штрафу встановлюється відповідно до вимог ч. 2 ст. 53 КК України та п. 1 ч. 1 ст. 65 КК України, а саме: 1) залежно від тяжкості вчиненого злочину, 2) з урахуванням майнового стану винного та 3) в межах, передбачених у санкції за вчинений злочин. Виняток із останнього правила становлять випадки, якщо за вчинений злочин встановлено основне покарання у виді штрафу понад 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – НМДГ). Згідно із п. 1 ч. 1 ст. 65 КК України, у цьому разі суд може вийти за межі відповідної санкції статті Особливої частини КК України та призначити штраф як основне покарання у більшому розмірі, ніж вказано за дане суспільно небезпечне діяння. Порядок призначення більшого розміру штрафу, ніж визначено у відповідній санкції, врегульовано ч. 2 ст. 53 КК України, згідно з якою, якщо злочин карається основним покаранням у виді штрафу понад 3000 НМДГ, розмір останнього, незалежно від його граничних меж, зазначених у санкції статті Особливої частини КК України, не може бути меншим за розмір майно-

вої шкоди, завданої злочином, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу.

Відповідно до ч. 1 ст. 69 КК України за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного, крім випадків засудження за корупційний злочин, суд може пом'якшити основне покарання шляхом переходу до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті за цей злочин. Зміст даного способу пом'якшення покарання полягає у тому, що:

1. Призначенню підлягає основний вид покарання, який не передбачений у санкції статті Особливої частини КК України за вчинений злочин.

2. Вид покарання повинен бути менш суворим, ніж види покарання, зазначені у цій санкції. При вирішенні питання, яке покарання є більш м'яким, суд зобов'язаний керуватися системою покарань (ст. 51 КК України), у якій усі види покарання розташовані за принципом зростання їх ступеня суворості: від менш суворого до більш суворого. Вид покарання, який займає вищу «сходінку» – є більш м'яким, а той, що розташований нижче, – більш суворим. Оскільки штраф займає перше місце у системі кримінальних покарань, він є найменш суворим видом покарання, з усіх передбачених у ст. 51 КК України.

3. При обранні більш м'якого покарання суд повинен враховувати особливості застосування видів покарань, встановлені у статтях Загальної частини КК України. Так, згідно із ч. 2 ст. 53 КК України розмір штрафу визначається судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану винного. Відповідно до ч. 1 ст. 99 КК України штраф застосовується лише до неповнолітніх, що мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення. Отже, єдиним обмеженням для призначення даного виду покарання є майновий стан винної особи. Звідси можна зробити висновок, що штраф є видом покарання, який може бути обраний будь-якій особі, яка вчинила злочин.

Проведений аналіз санкцій статей Особливої частини КК України свідчить, що станом на 01 липня 2016 року штраф як основне покарання передбачений у 32% санкцій статей Особливої частини КК України. У той же час 68% санкцій не містять штрафу як основного покарання, серед них: 5% складають санкції за злочини невеликої тяжкості (наприклад, ст. 196, ч. 1 ст. 197¹, ч. 1 ст. 253 КК України), 24% – середньої тяжкості (наприклад, ч. 2 ст. 122, ст. 126, ч. 2 ст. 185 КК України), 27% – тяжкі (наприклад, ч. 3 ст. 185, ч. 2 ст. 286, ч. 2 ст. 399 КК України), 12% – особливо тяжкі (наприклад, ч. 5 ст. 185, ч. 3 ст. 265, ч. 3 ст. 289 КК України). У зв'язку з цим при застосуванні переважної більшості санкцій, за наявності підстав та умов, визначених у ч. 1 ст. 69 КК України та з урахуванням положень ч. 2 ст. 53, ст. 65 і ч. 1 ст. 99 КК України, суд потенційно має можливість перейти до штрафу як більш м'якому покаранню.

Відповідно до ч. 2 ст. 53 КК України розмір штрафу визначається судом в межах від 30 НМДГ до 50000 НМДГ, якщо статтями Особливої частини КК України не передбачено вищого розміру штрафу. Таким чином, у ч. 2 ст. 53 КК України встановлені загальні граничні розміри штрафу, які не диференціюються залежно від категорії тяжкості вчиненого злочину. В той же час звертають на себе увагу положення ст. 12 КК України, які закріплюють класифікацію злочинів. В основу цього законодавчого поділу злочинів на види покладає дві критерії: матеріальний – ступінь тяжкості та формальний – вид та розмір покарання, передбачений у санкції за вчинене діяння. Злочином невеликої тяжкості визнається злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу у розмірі понад 3000 НМДГ (ч. 2 ст. 12 КК України). Злочином середньої тяжкості – злочин,

за який передбачене основне покарання у виді штрафу у розмірі не більше 10000 НМДГ або позбавлення волі на строк не більше п'яти років (ч. 3 ст. 12 КК України); тяжким злочином – злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу у розмірі не більше 25000 НМДГ або позбавлення волі на строк не більше десяти років (ч. 4 ст. 12 КК України); особливо тяжким злочином – злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу у розмірі понад 25000 НМДГ, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі (ч. 5 ст. 12 КК України).

У цьому контексті постають питання: у яких максимальних розмірах суд може призначити штраф при застосуванні ч. 1 ст. 69 КК України? Чи має значення для визначення максимального розміру штрафу при його призначенні на підставі ч. 1 ст. 69 КК України класифікація злочинів, передбачена у ст. 12 КК України? Наприклад, який може бути максимальний поріг розміру штрафу при переході до нього як більш м'якому покаранню (ч. 1 ст. 69 КК України), у випадку засудження за злочин невеликої тяжкості? Чи дорівнюватиме він розміру, встановленому у ч. 2 ст. 53 КК України, а саме 50000 НМДГ або його максимум у цьому випадку обмежується граничними розмірами, встановленими у ст. 12 КК України для кожної категорії тяжкості злочину? Чіткої відповіді на ці питання закон не містить. Що ж стосується судової практики, то у п. 14 Постанови Пленуму Верховного суду України від 24 жовтня 2003 року № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» рекомендується наступне: якщо санкція статті не передбачає основного покарання у виді штрафу, він може бути призначений лише у порядку переходу до більш м'якого виду покарання за наявності підстав, передбачених ст. 69 КК України у розмірах, визначених ч. 2 ст. 53 КК України – від 30 до 1000 НМДГ. Проте дана рекомендація викликає певні зауваження. Ці положення не враховують зміни, що були внесені Законом України від 15 листопада 2011 року № 4025-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» до ст. 12 КК України, згідно з якими розмір штрафу виступає критерієм класифікації злочинів залежно від їх тяжкості, та ч. 2 ст. 53 КК України – щодо значного підвищення максимального розміру штрафу до 50000 НМДГ, а тому вони не можуть виступати підґрунтям вирішення цього складного питання.

У пошуках вирішення цієї проблеми, перш за все, потрібно встановити правову природу положень ст. 12 та 69 КК України та їх співвідношення між собою. Вважасмо, що перші – слід визнавати засобами диференціації кримінальної відповідальності, а останні – відносити до засобів її індивідуалізації.

У теорії кримінального права пропонуються різні визначення понять «диференціація» та «індивідуалізація» кримінальної відповідальності. Наприклад, Ю. В. Баулін під диференціацією кримінальної відповідальності розуміє встановлення законодавством у санкціях кримінально-правових норм різного роду обмежень прав і свобод осіб, на яких поширює дію певна гіпотеза кримінально-правової норми [1, с. 6]. О. М. Лемешко зазначає, що це діяльність законодавця по визначенню у кримінальному законі різних кримінально-правових наслідків вчинення злочину залежно від обставин, що вплинули на ступінь його суспільної небезпечності [2, с. 94]. Л. В. Павлик вважає, що це – процес і результат діяльності законодавця, внаслідок яких у кримінальному законі встановлюються різні кримінально-правові наслідки для суб'єкта злочину, залежно від наявності певних обставин, які мають кримінально-правове значення та відображають зміну ступеня суспільної небезпеки злочинного посягання [3, с. 323].

Диференціація (лат. «differentia» – «відмінність») – це поділ, розчленування чого-небудь на окремі різномірні

елементи [4, с. 289]. Виходячи з цього, диференціацію кримінальної відповідальності можна визначити як розподіл, градацію у кримінальному законі характеру та обсягу кримінально-правових наслідків для видів злочинів залежно від найбільш типових об'єктивно-суб'єктивних обставин їх вчинення.

Індивідуалізація (франц. «individualisation», від лат. «individuum» – «неподільне») – це врахування особливостей кожної одиниці при вивченні сукупності предметів чи явищ [5]. У зв'язку з цим індивідуалізацію кримінальної відповідальності у науці кримінального права розглядають як визначення максимально конкретизованих кримінально-правових наслідків з урахуванням усіх фактичних обставин вчиненого діяння та особи винного [6, с. 51, 52; 7, с. 443; 8, с. 111].

Науковці до засобів диференціації відповідальності, тобто прийомів, завдяки яким варіюється характер та обсяг кримінально-правових наслідків залежно від типової тяжкості вчиненого злочину, відносять, наприклад, санкції статей Особливої частини КК України, кваліфіковані та привілейовані склади злочинів, види звільнення від покарання та його відбування, строки погашення судимості, стадії вчинення злочину, види співучасників та форми співучасті, а також категоризацію злочинів [3, с. 322; 9, с. 63; 10, с. 53-63].

Що ж стосується індивідуалізації відповідальності, то її реалізація відбувається шляхом, наприклад, обрання конкретного виду та розміру (строку) покарання в межах санкції за вчинений злочин, урахування конкретних обставин вчиненого суспільно небезпечного діяння (в т. ч. обтяжуючих і пом'якшуючих обставин) та даних про особу винного, а також призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом за вчинений злочин [7, с. 443].

У юридичній літературі наголошується на тому, що диференціація та індивідуалізація відповідальності є взаємопов'язаними. Вони логічно впливають одна з одної, однак мають різну правову природу. Індивідуалізація є похідною від диференціації [11, с. 82, 85]. Законодавець окреслює загальний контур, рамки караності, виходячи з типового ступеня тяжкості діяння. Тут судовий розсуд обмежується суворими рамками закону [12, с. 21]. При індивідуалізації відповідальності суддя у визначених диференціацією межах обирає міру покарання, оцінюючи конкретний ступінь тяжкості вчиненого та дані про особу винного. Як слушно характеризує співвідношення диференціації та індивідуалізації відповідальності Т. А. Леснівська-Костарева, спочатку законодавець встановлює кримінальну відповідальність і типове покарання за той чи інший вид злочину, окреслює загальний контур караності; потім він градує цю відповідальність, передбачаючи можливість як би рухатися «по сходинках», збільшуючи або зменшуючи відповідальність, аж до можливості повного від неї звільнення; нарешті, правозастосовувач обирає конкретну, індивідуальну міру відповідальності в рамках, вже визначених законодавцем на попередніх етапах [12, с. 35].

У ст. 12 КК України законодавець визначає не тільки види злочинів залежно від їх тяжкості, а й окреслює типові рамки їх караності, встановлюючи граничні межі покарання у виді штрафу та позбавлення волі для кожної категорії злочинів. Це обумовлюється мабуть у тому числі тим, що, незважаючи на те, що згідно положень ст. 51 КК України штраф є найменш суворим покаранням, у той же час у ч. 2 ст. 53 КК України закріплений досить широкий діапазон його розміру. У зв'язку з цим законодавець у ст. 12 КК України визначає максимальні розміри даного виду покарання, які, на його думку, найбільш адекватно відповідають тяжкості певної категорії злочинів. Тим самим окреслюється загальна межа штрафу для кожної категорії злочинів. Ці диференційовані розміри штрафу, визначені для злочинів певного ступеня тяжкості у ст. 12 КК

України, виступають свого роду фактором, що обмежує дискреційні повноваження суду щодо обрання його конкретного розміру за окремий злочин для випадків, коли штраф підлягає застосуванню, якщо не передбачений у санкції за вчинений делікт. Оскільки штраф може бути призначений, якщо він не зазначений у санкції за скоєне, тільки при переході до більш м'якого покарання (ч. 1 ст. 69 КК України), то самі положення ст. 12 КК України, які встановлюють його граничні межі для різних категорій тяжкості, і є тим орієнтиром, яким зобов'язаний керуватися суд при такому пом'якшенні покарання.

Отже, оскільки положення ст. 12 КК України відносяться до засобів диференціації відповідальності, а приписи ст. 69 КК України до її індивідуалізації, останні реалізуються виключно в межах, визначених першими. Саме в межах граничних розмірів штрафу, встановлених для кожної категорії у ст. 12 КК України, повинна відбуватися індивідуалізація цього виду покарання при призначенні його на підставі ч. 1 ст. 69 КК України.

На обов'язковість врахування положень ст. 12 КК України при визначенні розміру штрафу також вказують приписи п. 2 ч. 1 ст. 65 КК України щодо призначення покарання відповідно до вимог статей Загальної частини КК України та ч. 2 ст. 53 та п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України, які вимагають обов'язкового врахування тяжкості злочину. У зв'язку з цим при індивідуалізації покарання, суд має керуватися не тільки конкретним ступенем тяжкості вчиненого діяння, а й, у першу чергу, категорією тяжкості, до якої належить даний делікт. А, оскільки остання нерозривно пов'язана із типовим ступенем суворості покарання, ігнорувати визначені у ст. 12 КК України граничні межі покарання у виді штрафу суд не вправі.

Таким чином, у випадках, якщо суд призначає штраф шляхом переходу до більш м'якого виду покарання за наявності підстав, передбачених у ч. 1 ст. 69 КК України, його розмір повинен визначатися відповідно до положень ч. 2 ст. 53 КК України – від 30 НМДГ до 50000 НМДГ, та його максимумів, передбачених для злочинів відповідної категорії тяжкості у ст. 12 КК України.

Крім переходу до більш м'якого основного виду покарання, ніж передбачено законом за вчинений злочин, у ч. 1 ст. 69 КК України закріплений ще й інший спосіб пом'якшення покарання, а саме – призначення основного покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті Особливої частини КК України. При застосуванні даного способу пом'якшення покарання суд не має права призначати покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої для такого виду покарання у Загальній частині КК України, а якщо пом'якшення стосується основного покарання у виді штрафу, то за злочин, що карається основним покаранням у виді штрафу в розмірі понад 3000 НМДГ, суд з підстав, передбачених у ч. 1 ст. 69 КК України, може призначити основне покарання у виді штрафу, у розмірі, що не більше ніж на чверть є нижчим від найнижчої межі, встановленої для цього покарання у санкції статті Особливої частини КК України. Отже, закон дозволяє, за наявності підстав, передбачених у ч. 1 ст. 69 КК України, призначити менший розмір штрафу як основного покарання, навіть за злочини, у санкціях за які він встановлений у розмірі понад 3000 НМДГ.

В той же час, відповідно до ч. 2 ст. 53 КК України, якщо за вчинення злочину передбачене основне покарання у виді штрафу понад 3000 НМДГ, розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочинцем, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу. У цьому аспекті постають питання: у яких же розмірах може призначатися штраф за наявності підстав для застосування більш м'якого покарання? Якщо злочин карається основним покаранням у виді штрафу понад 3000 НМДГ (наприклад, ч. 3 ст. 212, ч. 2 ст. 216, ч. 2 ст. 222 КК України), що слід визнавати тією

мінімальною межею цього виду покарання, за яку може вийти суд при пом'якшенні цього покарання: а) мінімальний розмір штрафу, передбачений у санкції за вчинений злочин, чи б) розмір заподіяної шкоди або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу?

Аналіз судової практики свідчить про різні підходи вирішення цього питання. У ході дослідження обвинувальних вироків, пов'язаних із застосуванням ч. 1 ст. 69 КК України, було встановлено, що у переважній більшості випадків суди мінімальною межею при пом'якшенні покарання за злочини, що караються штрафом понад 3000 НМДГ, визнають мінімум останнього, вказаний у санкції. У той же час мають місце поодинокі випадки, коли суд визнавав «рамковим порогом» штрафу розмір майнової шкоди, завданої злочинцем. Так, наприклад, обвинувальним вироком Луцького міськрайонного суду Волинської області від 11 липня 2014 року за ухилення від сплати податків на загальну суму 10530523,65 грн. винний був засуджений за ч. 3 ст. 212 КК України до штрафу у розмірі 340000 грн. з позбавленням права обіймати організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські посади на строк 3 (три) роки з конфіскацією всього належного йому майна на праві приватної власності. При призначенні покарання суд визнав за необхідне призначити покарання із застосуванням ч. 1 ст. 69 КК України, тобто не застосовувати штраф у розмірі заподіяної ним майнової шкоди [13].

Обвинувальним вироком Приморського районного суду м. Одеси від 02 жовтня 2014 року за ухилення від сплати податків на суму 1091593803 грн., особу було засуджено за ч. 3 ст. 212 КК України із застосуванням ч. 1 ст. 69 КК України до штрафу у розмірі 25000 НМДГ (425000 грн.) з позбавленням права займати керівні посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій строком на 3 (три) роки та з конфіскацією особистого майна [14].

У той же час, злочин, передбачений ч. 3 ст. 212 КК України, карається штрафом від 15000 НМДГ (255000 грн.) до 25000 НМДГ (425000 грн.) з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 (трьох) років з конфіскацією майна. Четверть від мінімуму санкції ч. 3 ст. 212 КК України дорівнює 11250 НМДГ (191250 грн.). Таким чином, якщо мінімальною межею визнавати розмір штрафу, передбачений у санкції ч. 3 ст. 212 КК України, то при застосуванні ч. 1 ст. 69 КК України, суд мав би призначити штраф у розмірі від 11250 НМДГ до 15000 НМДГ. Проте, у наведених випадках при застосуванні ч. 1 ст. 69 КК України суд мінімальною межею штрафу визнавав не його розмір, зазначений у санкції ч. 3 ст. 212 КК України, а розмір заподіяної шкоди. Втім

такі рішення не відповідають положенням чинного законодавства.

Приписи ст. 53 КК України закріплюють загальні підстави та порядок застосування штрафу, а тому їх слід визнати загальною нормою. Що ж стосується приписів ст. 69 КК України, то вони регулюють призначення покарання для окремих, виняткових, нетипових випадків, а, отже, мають значення спеціальних норм. За наявності підстав, вказаних у ч. 1 ст. 69 КК України, виникає правова ситуація, за якої дві норми спрямовані на врегулювання тих самих суспільних відносин, а саме – призначення штрафу за вчинений злочин, проте які встановлюють відмінний порядок визначення його розміру. А це є свідченням конкуренції між ними. Як відзначає О. К. Марін, ознаками конкуренції правових норм є, по-перше, їх спрямованість на регулювання одного фактичного відношення, по-друге, їх взаємозв'язок і взаємопідпорядкованість [15, с. 42, 43]. Якщо виникає конкуренція між загальною та спеціальною нормою – пріоритет має спеціальна, тобто ст. 69 КК України.

Закон у ч. 1 ст. 69 КК України як виняток з правила, передбаченого у ч. 2 ст. 53 КК України, дозволяє призначити розмір штрафу за злочин, за який передбачено основне покарання у виді штрафу понад 3000 НМДГ, у меншому розмірі, ніж заподіяна майнова шкода або отриманий внаслідок вчинення злочину дохід. Проте при цьому закон чітко визначає, що навіть для цих злочинів граничною межею розміру штрафу, за рамками якої відбувається пом'якшення покарання, є не розмір заподіяної шкоди або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу, а мінімальний розмір штрафу, передбачений у санкції статті Особливої частини КК України. Отже, навіть якщо злочин карається основним покаранням у виді штрафу у розмірі понад 3000 НМДГ, за наявності підстав, визначених у ч. 1 ст. 69 КК України, при пом'якшенні розміру штрафу суд повинен виходити із його мінімуму, встановленому у санкції, а не із розміру заподіяної шкоди або отриманого злочинного доходу.

Саме цим обґрунтовується правова позиція, яку займає Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у Листі від 02 березня 2012 року № 132-238/0/4-12 [16], згідно якого при застосуванні ч. 1 ст. 69 КК України за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад 3000 НМДГ, орієнтиром «мінімального порогу» застосування ч. 1 ст. 69 КК України для цих злочинів є найнижча межа основного покарання у виді штрафу, встановлена санкцією статті, а не визначений судом розмір штрафу, який враховує майнову шкоду, завдану злочинцем, або отриманий внаслідок його вчинення дохід.

ЛІТЕРАТУРА

- Баулін Ю. В. Основні тенденції розвитку сучасного кримінального права України стосовно підстав кримінальної відповідальності / Ю. В. Баулін // Актуальні проблеми кримінального права України : тези доповідей та наук. повідомл. студент. наукової конференції / Міністерство освіти і науки України, Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2007. – С. 5–8.
- Лемешко О. М. Звільнення від кримінальної відповідальності : диференціація чи індивідуалізація кримінальної відповідальності? / О. М. Лемешко // Питання боротьби зі злочинністю : збірник наукових праць / редкол. : В. І. Борисов та ін. – 2010. – Вип. 20. – С. 93–106.
- Павлик Л. В. Поняття та види засобів диференціації кримінальної відповідальності / Л. В. Павлик // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2013. – № 1. – С. 323.
- Словник української мови. в 11 т. / редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін. ; Акад. наук Укр. РСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 2. – 1971. – 552 с.
- Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К. : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1974. – 775 с.
- Беляев Н. А. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации / Н. А. Беляев. – Л. : Ленинградский университет, 1986. – 176 с.
- Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : Навчальний посібник / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
- Филимонов В. Д. Принципы уголовного права / В. Д. Филимонов. – М. : АО «Центр ЮриИнфоР», 2002. – 139 с.
- Кругликов Л. Л. Дифференциация ответственности в уголовном праве / Л. Л. Кругликов, А. В. Васильевский. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 298 с.
- Орловський Р. С. Дифференціація кримінальної відповідальності при співучасті / Р. С. Орловський // Питання боротьби зі злочинністю : збірник наукових праць / редкол. : В. І. Борисов та ін. – 2013. – Вип. 26. – С. 53–63.
- Книженко О. О. Урахування диференціації та індивідуалізації відповідальності під час встановлення кримінально-правових санкцій / О. О. Книженко // Наше право. – 2011. – № 2. – Ч. 2. – С. 81–86.
- Лесниевски-Костарева Т. А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика / Т. А. Лесниевски-Костарева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : НОРМА, 2000. – 400 с.

13. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 11 липня 2014 року у справі № 0308/17037/12 // Єдиний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39984501>

14. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 02 жовтня 2014 року у справі № 522/8717/13-к // Єдиний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41688366>

15. Марін О. К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм : монографія / О. К. Марін. – К. : Атіка, 2003. – 224 с.

16. Щодо прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 року № 4025-VI : Лист Вищого спеціалізованого суду України від 02 березня 2012 року № 132-283/0/4-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0283740-12>

УДК 343.8

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

CONCEPT AND LEGAL NATURE OF PRINCIPLES OF PENAL POLICY OF UKRAINE

Кернякевич-Танасійчук Ю.В.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Стаття присвячена визначенню поняття принципів кримінально-виконавчої політики України та дослідженню їх правової природи. У результаті аналізу наукових позицій встановлено співвідношення між принципами кримінально-виконавчого права і принципами кримінально-виконавчої політики. Висловлено пропозицію нормативно-правового закріплення принципів політики у сфері боротьби зі злочинністю України, що сприятиме подальшій ефективній реалізації політики у сфері боротьби зі злочинністю загалом та кримінально-виконавчої політики зокрема.

Ключові слова: принципи, принципи права, принципи кримінально-виконавчого права, принципи кримінально-виконавчої політики, принципи виправно-трудова політики, принцип політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Статья посвящена определению понятия принципов уголовно-исполнительной политики Украины и исследованию их правовой природы. В результате анализа научных позиций установлено соотношение между принципами уголовно-исполнительного права и принципами уголовно-исполнительной политики. Высказано предложение нормативно-правового закрепления принципов политики в сфере борьбы с преступностью Украины, что будет способствовать дальнейшей эффективной реализации политики в сфере борьбы с преступностью в целом и уголовно-исполнительной политики в частности.

Ключевые слова: принципы, принципы права, принципы уголовно-исполнительного права, принципы уголовно-исполнительной политики, принципы исправительно-трудова політики, принцип політики в сфері боротьби с преступностью.

The article is devoted to the definition of the concept of principles of penal policy of Ukraine and the investigation of their legal nature. Principles – are the main ideas characterized by versatility, general significance, reflecting higher imperative and significant the theory, teaching, science, internal and international law, political, government or non-governmental organization.

In the literature, the term «principles of penal law» understood theoretically proved the main provisions of which are caused by objective laws implementing penalty, express the essence of the penal activities to implement restrictions on rights peculiar punishment (irrespective of coercive measures) and are manifested in the execution-serving any and all penalties.

Content principles of penal policy does not coincide with the content of the principles of penal law, so these concepts are not identical. The principles of penal policy is primary in relation to the principles of penal law, as the principles of penal law will serve as a (external) reflect the principles of penal policy.

Second, the term «principles of penal policy» is broader in meaning than the term «principles of penal law», because not all policy principles are reflected in regulations as the main source of penal law and penal policy. The principles of penal policy can be provided and other documents.

Thirdly, the principles of penal policy determine not only the nature of penal legislation, but also affect the implementation process, serving sentences. The principles of penal policy, together with the principles of penal policy, criminal and criminological policy will form a coherent structure – the system of principles of policy in the fight against crime, where each substructure both independent and interconnected with other elements.

The principles of penal policy Ukraine should call the guiding idea, the provisions on which the activity is being implemented in the Ukrainian state penitentiary.

For further effective implementation of penal policy and in particular policy in the fight against crime in general must define policy principles in the fight against crime in law.

Key words: principles, principles of law, principles of penal law, principles of penal policy, principles of corrective labour policy, principle policy in the fight against crime.

Як слушно зазначає Фріс П. Л., політика для того, щоб виправдати своє призначення, повинна бути принциповою, мати систему керівних ідей – систему певних принципів [1, с. 48].

Принципом прийнято називати те, що лежить в основі певної теорії, вчення, науки, світогляду; те, що є першоосновою, першоджерелом [2, с. 720].

Принципи – це основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього та міжнарод-

ного права, політичної, державної чи громадської організації [3, с. 110].

Принципами права є керівні засади (ідеї), які визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин. Значення принципів права полягає у тому, що вони у стислому вигляді, концентровано відображають найсуттєвіші риси права, є його квінтесенцією, «обличчям» [3, с. 128].

Рабінович П. М. класифікує принципи права на загальнолюдські (цивілізаційні), типологічні, конкретно-історичні, галузеві, міжгалузеві [4, с. 99].